

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ВЛАСНОСТІ: ЕКЛЕКТИКА ТА ДІАЛЕКТИКА ПІЗНАННЯ

Вікторія БЕЗГУБЕНКО

Розглянуто сутність власності як економічної категорії, на основі ретроспективного огляду та аналізу теорій, концепцій, наукових шкіл. Узагальнено філософські, правові, економічні, фінансові та соціальні аспекти власності. Систематизовано концептуальні підходи до пізнання сутності категорії «власність».

The property as an economic category is studied, a retrospective review and analysis of theories, concepts, scientific schools are carried out. The philosophical, legal, economic, financial and social aspects of property are generalized. Basic conceptualization approaches to interpretation of the category "property" are systematized.

Суттєвою характеристикою та однією з головних рис людського суспільства, його стану та історії розвитку є особливі суспільні відносини, що складаються у суб'єктів щодо матеріальних і нематеріальних об'єктів тобто відносини власності або володіння. Лише завдяки їм у суспільстві забезпечується усталений порядок та стають можливими відносини вторинні, а саме відносини міжсуб'єктні, до складу яких входять відносини політичні, правові, економічні, фінансові, ідеологічні, соціальні, морально-етичні.

Історія розвитку держав і суспільних формацій, генезис економічних і політичних катаклізмів, об'єктивно та суб'єктивно мали в своїй основі трансформацію відносин власності. Історія становлення Української держави не є виключенням з правила. Соціальні потрясіння однією з основних своїх причин в кінцевому рахунку мали спроби змінити сформовані відносини власності та утвердити новий економіко-правовий лад. В одних випадках ці спроби досягали успішного результату, в інших

заснавали краху. Історії відомі випадки, коли суспільство в результаті трансформації відносин власності, що зачіпали всі сфери життя суспільства, дійсно виходило на новий, більш високий ступінь свого розвитку. Однак, досить часто останнє виявлялось відкинутим далеко назад, будучи змушеним вирішувати безліч завдань соціально-економічного, фінансового та правового характеру.

Загалом, власність належить до переліку тих категорій, довкола яких впродовж багатьох століть точилася і точиться полеміка щодо сутності, форм прояву, різновидів існування та засобів впливу. Беззаперечною залишалася лише теза щодо її існування.

Дослідженнями власності як економічної та юридичної категорії займалися і займаються визначні теоретики та науковці світового рівня: Ж. Дютан, Р. Коуз, А. Оноре. Прудон, А. Сміт. В Україні проблеми власності знайшли висвітлення в працях В. Базилевича, І. Жада-на, І. Зятковського, С. Мочерного, В. Опаріна, М. Четова .

Дослідження категорії “власність” сягає стародавніх часів. Сутність власності визначали за способом її набуття, за корисністю складових, з позиції володіння та інше. Це дає підстави характеризувати її як багатогранну та емну суспільну категорію, розкриття внутрішньої сутності якої знаходить свій прояв в економічній, політико-правовій, історичній, морально-психологічній, соціальній площині. Однак, не зважаючи на всебічну досліджуваність та актуальність питань і процесів пов'язаних із власністю у різні часи та у різні епохи, дотепер так і не вироблено єдиного підходу щодо її економічного трактування. Внаслідок існування різних напрямів, течій та шкіл наукової думки, що визначають власність відповідно до спрямованості мети своїх досліджень, значної кількості складових, теоретична інтерпретація власності є «яскравим калейдоскопом» ідей та думок.

Так, стародавній мислитель Грициус вважав, що власність формувалась під впливом історико-еволюційних процесів. Власність нагромаджувалась в процесі нападів, воєн, природних катаклізмів, революційних перетворень та політичних катаклізмів. Ксенофонт у своїх вченнях розглядав господарство як майно, що складається з потрібних речей, які люди використовують у повсякденному житті.

Платон в своїй праці „Держава” обґрунтував принцип рівності усіх членів суспільства, для впровадження якого необхідною умовою була наявність державної власності на майно та землю. Згідно його вчення держава зобов'язана надавати кожній сім'ї окремі будинки і ділянку землі, аби не викликати в людей спокуси до збагачення. Будинки і земля мали повністю належати державі, тому не могли бути проданими, а лише могли передаватися у спадок [1, 173]. На противагу йому, Аристотель був прихильником приватної власності і вважав, що саме приватна власність є необхідною умовою та першоосновою існування господарства.

Вартий уваги вклад українських науковців у дослідження сутності категорії власність. Зокрема визначний український гума-

ніст, філософ та громадський діяч Станіслав Оріховський-Роксолан (1513–1566) основну увагу у своїх працях приділив теорії “природного права” та “суспільної угоди”. На його думку держава виникла в результаті суспільного договору, що укладають між собою люди. Справедливою була б та держава, яка б забезпечувала життя своїх громадян згідно з їх природними правами. А це: право на власність, свобода совісті, слова, право жити відповідно до вказівок власного розуму. Продовжили та удосконалили теорію “суспільної угоди” відомі науковці Томас Гобс (1588–1678), та Джон Локк (1632–1704), [2, 90]. Останній сформулював положення про те, що власність аж ніяк не зводиться до речей, суми матеріальних благ, а є цілісністю, яка поєднує в собі одночасно життя, волю і майно людини. Категорії, об'єднані Дж. Локком під загальною назвою “власність”, утворюють систему, органічно доповнюючи одне одного [3, 27].

У своєму відомому афоризмі “власність – це крадіжка”, Прудон наголошував на тому, що лише велика власність є злочином, а дрібна (приватна) власність не лише корисна і важлива, але і необхідна. В своїй праці “Що таке власність” він розрізняв два поняття: власність і володіння. Власність розглядалася як можливість одержання власником нетрудових доходів, що могла створювати “право здобичі” у вигляді орендної плати, ренти, відсотка, дисконту чи хабара. На противагу власності існує володіння – власність, яка є дрібною і створеною індивідуальною працею людини. З метою встановлення всезагальної справедливості, на думку даного філософа та економіста, необхідно знищити велику приватну власність. Прудон критикував не саму власність як явище, а лише зловживання, яке виникає в процесі відносин власності.

Першими критиками приватної власності можна вважати Т. Мора та Т. Кампанелла, вони виступали не лише проти приватного типу, а й проти власності як такої загалом.

Негативно ставився до приватної власності і Жан-Жак Руссо. На його думку нерівність між людьми існувала не завжди, а виникла

лише на певному етапі історичного розвитку людства з майнових відносин між людьми, а саме з приватної власності (друга причина нерівності – виникнення держави). Прямим наслідком приватної власності є ворожнеча між людьми, прагнення збагачуватись за рахунок інших, ліквідація старого і натомість збудоване нове на засадах суспільного договору [4].

Згідно з нормами римського права, які проявлялись і дотепер знаходять прояв у правовій практиці в усіх розвинутих країнах світу, “власність” тлумачиться “*ius utendi et abutendi re sua, quatenus juris ratio patitur*” тобто як „право використовувати речі і зловживати ними, в тому обсязі, що допускається правом” [5]. Зловживання при цьому є ні чим іншим як проявом абсолютної власності, де користування є поняттям майже ідентичним зловживанню, оскільки власник може на власний розсуд використовувати річ, навіть якщо ці дії негативно відобразяться на даному об’єкті.

Тлумачення власності у Декларації прав, згідно з Конституцією Франції (1793 р), зводиться до «права користуватися і на власний розсуд здійснювати управління власним майном, доходами, результатами праці і промислу», що є дещо відмінним від змісту статті 544 Кодексу Наполеона, де зазначено, що “власність – це право користуватися і володіти речами, головню, задля того, щоб цим правом не скористались всупереч законам” [5].

На думку Жозефа Дютана, французького вченого, відомого завдяки його фундаментальним працям “*Philosophie del' économie politique*” (1835) (“Філософія економічної політики”) і “*Défense de la doctrine des anciens économistes*» (“Захист вчення древніх економістів”), власність для кожної людини є правом природнім і непорушним, а нерівність у власності є необхідним результатом природи, що є обґрунтуванням тези вченого: “всі люди мають рівне право на нерівну власність”.

Один з основоположників економічної науки А. Сміт, вважав, що “найсвященнішим і непорушним правом власності є право на власну працю, бо саме праця є першопричиною всієї власності” [6]; при цьому кожен індивідуум

може вільно розпоряджатися тією власністю, що йому належить: підприємець – капіталом; землевласник – землею; найманий працівник – працею.

У своїх працях К. Маркс висував ідею знищення приватної власності. На його думку, людина повинна усвідомити і зрозуміти що таке власність, адже, для визначення що моє, а що твоє, людина мусить зрозуміти, що означає мати, бути у власності, та що таке власність. Мати річ у своїх руках не означає, що ти маєш на неї право. Тобто власність і є право: володіти, розпоряджатися речами. Людина наділена ознакою мати щось, бути господарем і володарем чогось. За Марксом праця є основою власності.

Загалом, теорія прав власності у західній фінансовій науці почала формуватися у 60–70-і роки минулого століття. Основоположники даної теорії

А. Алчіан, Р. Коуз та Г. Демсетц започаткували системний аналіз природи власності. Згідно з поглядами А. Алчіана та Г. Демсетца системою прав власності є вся сукупність норм, що регулюють доступ до рідкісних ресурсів. Характерними особливостями згаданої теорії прав власності є наступні:

– заміна категорії “власність” категорією “право власності”, у випадку коли не ресурс сам по собі виступає власністю, а право користування ним;

– відносини власності виникають лише тоді, коли ресурси не є загальнодоступними, бо вільний доступ до благ означає, що вони не належать нікому або ж належать усім. Загальнодоступні ресурси не є об’єктом власності, оскільки від їх використання між людьми виникають економічні відносини.

Щодо першої особливості даної теорії, то право власності трактується як санкціоновані суспільством поведінкові відносини між людьми, які виникають у зв’язку з існуванням та використанням благ. Права власності розглядаються з двох позицій: суспільства та індивідуальних агентів. Щодо суспільства, то права власності виступають як правила гри, які впорядковують відносини між окремими

агентами, а відносно індивідуальних агентів – «пучком правомочностей», що є підставою до прийняття рішень щодо конкретного ресурсу (при цьому складові «пучка правомочностей» можуть розщеплятися між агентами: одна частина правомочностей належить одній людині, а друга – іншій, і т. д.). Право власності може розглядатися також і в якості права контролювати використання певних ресурсів та розподіляти доходи і витрати, що ним зумовлені; як сукупність норм, які регулюють доступ до рідкісних ресурсів, що встановлюються і захищаються державою чи іншими соціальними механізмами, наприклад, звичаями, моральними переконаннями, релігійними заповідями.

Для конкретизації юридичного трактування сутності власності розглянемо право власності з позиції правових традицій, а саме двох – загального права (common law) та цивільного, або романо-германського (civil law). Зазначені правові традиції були джерелами формування ринку в європейських країнах: у Великобританії та її колоніях, у тому числі і в США використовувалось загальне право, романо-германське право набуло поширеного застосування у країнах континентальної Європи [7, 1187]. У романо-германській традиції право власності розглядається як єдине, необмежене і неподільне. Власником будь-якого ресурсу може бути людина, яка наділена трьома основними правомочностями («тріада правомочностей»):

- 1) правом володіння;
- 2) правом користування;
- 3) правом розпорядження.

У Франції власник обмежується двома правомочностями – користування та правом розпорядження.

Загальне право ґрунтується на концепції власності як складного «пучка правомочностей». Важливою особливістю даної концепції є те, що правомочності на один і той самий ресурс можуть належати різним людям. Тобто, право власності повністю специфіковане, коли у кожній правомочності є свій виключний власник, а доступ до неї в інших суб'єктів обмежений. Так, англійським юристом А. Оноре

було запропоновано один із варіантів визначення «пучка правомочностей» (ним було виділено 11 правомочностей.), що є розгорнутою деталізацією тріади правомочностей цивільного права. Не всі 11 з правомочностей є рівнозначними, найбільш важливими, зазвичай, вважають чотири – право володіння, право використання, розпорядження та одержання доходу. Певні правомочності існують лише в поєднанні з іншими і окремо взяті вони не мають жодної цінності (наприклад, право передачі в спадщину баз права володіння).

Заслугує уваги теорема, основні положення якої висвітлено в статті Р. Коуза «Проблеми соціальних витрат» (1960), що вважається класикою економічної думки. Згідно даної теорії виключити суб'єкта з вільного доступу до благ означає специфікувати право власності на них або чітко визначити, хто і на що може претендувати [8].

Іншої позиції притримувався П. Хейне, представник та послідовник західної школи теорії власності, який відзначав, що право власності – це право контролювати використання певних ресурсів і розподіляти ті витрати і вигоди, які виникають при цьому. Водночас він наголошував на тому, що саме право власності формує очікування, а очікування – керують діями [9].

Уперше визначення ставлення людини до власності та її невід'ємне право володіння нею знайшло своє відображення у Декларації прав Вірджинії, а Федеральна конституція США (1787 р.) закріпила пріоритетність природних прав людини, таких як життя, свобода та власність. Ці конституційні конструкції виявилися настільки вдалим і універсальними, настільки точно і чітко віддзеркалювали стан і глибинні потреби, як суспільства в цілому, так і кожного індивіда, що майже у незмінному вигляді діють і дотепер.

Однак свого апогею визначення права власності як невід'ємного права людини досягло у положенні Декларації прав людини і громадянина (1789 р.), де заявлено, що ніхто не може бути позбавленим власності, оскільки вона є священним і непорушним правом [3, 18].

В статті 8 та 9 Конституції Російської Федерації зазначається, що право власності належить кожній людині і є однією з основ свободи особистості, а також однією із частин конституційного ладу [10]. Намагання володіти власністю і мати захищене право на неї є природним прагненням більшості людей. Власність – основа справжньої незалежності людини і її впевненості у майбутньому. За визначенням Господарського законодавства Російської Федерації власність – відносини між людьми, групами людей з приводу привласнення речей, через ці речі. Головним елементом власності, без якої вона не може існувати, є привласнення об'єкта власності конкретною особою або особами. Отже, у кожній власності є свій суб'єкт [11].

Згідно Закону України “Про власність”, право власності – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном. Кожен громадянин в Україні має право володіти, користуватися і розпоряджатися майном особисто або спільно з іншими (стаття 2) [12].

Відомий український дослідник та професор В. Базилович визначає власність як сукупність відносин між суб'єктами господарювання з приводу привласнення засобів виробництва та його результатів. Таку сукупність відносин він характеризує як відношення “власника” до “не власника”.

Необхідно зауважити, що кожна юридична традиція та правова культура впливають своїм змістом на поняття власність і створюють перешкоди в процесі подолання проблем, що виникають у результаті того, що поняття «власність» немає термінологічної єдності.

У переважній більшості, тлумачення сутності власності у теоретичних концепціях зводиться до двох проявів: з одного боку як майна, що належить кому – чому – не будь: [13], з іншого – відносин між людьми, з приводу привласнення об'єктів власності (блага чи послуги).

Згідно одним із різновидів тлумачення категорії, власність виступає як визначені людські відносини з приводу речей. При цьому, окремі науковці наголошують на відносинах

між людьми з приводу речей, (Нікітіна В.), інші акцентують на відносинах між людиною і річчю (Маркс К.). До цього ж напряму можна віднести тлумачення власності Оноре А. через права (11 прав власності), або через володіння. У сфері нерухомості, власність – це сукупність майнових прав конкретної юридичної чи фізичної особи [14].

Оригінальною є позиція І. Зятковського щодо визначення власності як фінансового ресурсу, а саме, як частини коштів, якими суб'єкт господарювання володіє і розпоряджається на праві власності, а також ті, що використовуються за напрямками, які передбачені в статутних документах [15].

За твердженням М. Чечетова та І. Жадана зворотнім боком власності є обов'язок, особливо щодо об'єктів, які мають загальносуспільне значення. Власник (держава, приватний власник) повинен забезпечити виконання зобов'язання щодо не погіршення становища економіки та окремих громадян стосовно здобуття прав власності на об'єкт привласнення, а також забезпечити виконання та недоторканість прав власності [16].

Як показує вищенаведений аналіз категорію “власність” традиційно розглядають з двох позицій: економічного змісту та юридичної форми. На нашу думку, категорія «власність» включає в себе, окрім економічного змісту та юридичної форми, ще й соціальну, суспільну, фінансову та політичну форми.

Суспільний характер категорії власності полягає у визначенні власності як системи суспільних відносин. Сутність відносин власності впливає з самого визначення власності, як сукупності відносин між суб'єктами господарювання з приводу привласнення засобів виробництва та його результатів [17,72]. Відносини власності утворюють певну систему, що містить у собі три групи відносин:

- відносини з приводу привласнення об'єктів власності;
- відносини з приводу економічних форм реалізації об'єктів власності;
- відносини з приводу господарського використання об'єктів власності [17,73].

Як уже зазначалося, власність є також явищем соціальним, що підтверджується теорією потреб. Якби людина була однією у всьому світі, то їй не було би потреби користуватись категорією власності, оскільки все, що необхідно належало б лише їй. Але якщо на одну і ту ж річ можуть претендувати двоє або більше людей (які між собою взаємодіють), об'єктивно зумовлює необхідність існування категорії власність [13]. Другою необхідною умовою є потреба людей в об'єктах власності, оскільки за відсутності потреби в людей зникає необхідність з'ясовувати між собою відносини з приводу цих об'єктів.

Фінансова форма власності полягає, насамперед, в її спроможності забезпечити отримання очікуваного доходу, задоволенні суспільних потреб. Дане твердження характеризується тотожністю – «власність – багатство». Ця тотожність юридично закріплена в Законі України «Про власність»: «Народу, власнику національного багатства України, гарантується одержання частки з суспільних фондів споживання, на соціальний захист, а також право на особисту участь в управлінні народним господарством» [12].

За визначенням С. Мочерного та В. Опаріна сукупність відносин економічної власності, пов'язаних з утворенням, розподілом і використанням фондів грошових засобів (держави, підприємств, організацій) фінансовими установами відповідно до вимог економічних законів та інтересів панівного класу є фінансовою системою. При цьому також виділяють важливу складову фінансової системи – підсистему відносин економічної власності, яка пов'язана з використанням грошових фондів з метою виконання державою її соціально-економічних функцій [18, 822]. З позиції держави рівень формування коштів централізованих фондів характеризується обсягами відносин обміну, розподілу та перерозподілу. Найменшими за обсягами є відносини обміну, оскільки пов'язані з надходженням доходів, що отримані від реалізації державного майна і ресурсів, що належать державі, від майнових прав та надання послуг [18, 800].

Власність, її розмежування, зміна форм власності, дотримання (порушення) прав власності характеризує суспільно-економічні та суспільно-політичні устрої, суттєво впливає на розвиток суспільно-економічних формацій.

Політична форма власності характеризує здатність власності змінювати характер політичного процесу та компоненти політичної системи (свідомість, політичні інститути, політичні норми та відносини, культуру). Ці трансформації можуть відбуватися на основі зміни політичної влади та стратегії, а також використовуватись як пріоритет у діяльності політичних сил.

Ми вважаємо, що, нерівність поміж людьми щодо обсягів володіння власністю є необхідною умовою і першопричиною функціонування та розвитку суспільства. Це твердження можна обґрунтувати на прикладі концепції ідеальної держави, в якій кожному громадянину належить рівна частка власності. Однак, якщо умова рівності є константою, то народження кожної наступної людини гіпотетично призводить до зменшення частки власності кожного індивіда в даній державі, що зумовлює ситуацію небажаного народження, або примусової смерті і в кінцевому результаті – руйнації самої держави.

На нашу думку, категорія «власність» є складною сукупністю суспільних відносин, для яких властиві такі ознаки:

- такі відносини характеризують форми розподілу, обміну та споживання благ;
- надають можливість доступу різним соціальним групам, класам та прошаркам суспільства до факторів виробництва, їх використання, отримання та розподілу доходу;
- основною рушійною силою в процесі еволюції таких відносин є динаміка продуктивності праці;
- їх розвиток може відбуватися на основі конкурентної боротьби, зміни ідеології, політичного устрою держав, соціально-економічних формацій, що визначає зміну форм власності;
- вони є визначальними в процесі трансформації економічних та фінансових систем, при домінуванні однієї можливе існування інших форм власності;

На думку російського економіста Н. Падалкіна, власність, як економічна категорія об'єктивна, незалежна від волі та свідомості людей, оскільки виражається рівнем розвитку продуктивних сил суспільства. Поряд з цим, вона має і правовий вираз, тобто, юридичне закріплення реально існуючих економічних відносин. Трактуючи сутності "власність" має принципові відмінності з позиції економічної та правової науки, і зокрема:

- власність як економічна категорія характеризує відносини з приводу речей, засобів та результатів виробництва, тоді як правові відносини свідчать про ставлення до речей як до об'єктів власності;
- власність є, насамперед, матеріальними відносинами, що існують незалежно від волі та свідомості людей, а право власності – це вольові відносини, які виражають розвиток юридичної свідомості на даному етапі розвитку суспільства;
- власність в економічному сенсі виражається рівнем розвитку продуктивних сил суспільства, правовими нормами, які, разом з тим, залежать і від рівня розвитку продуктивних сил, а юридичні відносини визначаються традиціями, звичаями, іноді навіть релігійними нормами [19].

Як показує проведене нами дослідження теорій власності, окрім економічної та юридичної сутності даної категорії, важливий вплив на формування суспільних відносин власності мають культурно-етнічні та релігійні особливості соціальних груп й державних формувань.

Зокрема концепція власності в країнах де сповідують іслам, не займає самостійного місця в традиційних трактатах з шариату, а розглядається в сукупності з аналізом інших понять, зокрема, державними фінансами, податками, казною, майновим статусом різних категорій населення, а відповідно і власності. Яскравим прикладом творів концептуального характеру є «Книга про харадж», що належить видатному мусульманському правознавцю Абу-Йусуфу (731–798) і написана в якості настанов з питань оподаткування і управління

державною власністю [20]. Незважаючи на те, що вся власність у мусульманських країнах поділена на суспільну і приватну, проте згідно з нормами шариату окремі її види не можуть перебувати в приватній власності, покликані забезпечувати життєві потреби всіх громадян. Зокрема до них відносять цінності та майно, які так чи інакше пов'язані з землею, водою і вогнем. Серед основних категорій, що відносяться до прав власності центральне місце займають поняття "майно" і "власність", при цьому вони включають у себе не лише матеріальні цінності, але і корисні властивості речей в якості їх різновидів. Шаріат вважає цінним лише те майно, яке дозволено для користування мусульманам, тобто володіє дозволеними корисними властивостями. Оцінка майна в ісламі поставлена в залежність від релігійних критеріїв.

Деяко відмінним від попередніх тлумачень є визначення В. Бандуріна, згідно з яким, власність – це відносини між людиною і групою або спільнотою суб'єктів з одного боку, і будь – якою субстанцією матеріального світу (об'єктом), з іншої сторони, які полягають у постійному або часовому, частковому або повному відчуженні, від'єднанні, привласненні об'єкта і власності [21, 3].

У фінансовій науці існують два підходи до класифікації форм власності: горизонтально – структурний і вертикально–історичний, останній визначає історичні форми власності, які зароджуються у процесі тривалої еволюції суспільства та зміни форм. Кожному етапу розвитку людського суспільства відповідає певна форма власності, яка характеризується досягнутим рівнем розвитку продуктивних сил, основного суб'єкта, який концентрує права власності, а також особливості привласнення засобів і результатів виробництва (табл. 1.).

Традиційно історичний розвиток власності поділяють на чотири етапи. А саме: первісно-общинний, рабовласницький, феодальний та капіталістичний. Натомість ми погоджуємося з твердженням М. В. Домашенко, щодо доцільності доповнення даного поділу такими типами власності як азіатський та соціалістичний

Таблиця 1

Ретроспективний аналіз розвитку власності*

Історичні типи власності	Форма власності	Суб'єкт власності	Об'єкт власності
Первіснообщинний	племінна	плем'я	земля, засоби праці, результати праці
	общинна	община	
Рабовласницький	рабовласницька	рабовласник	земля, засоби праці, результати праці, раби
Азіатський ¹	державна	держава	земля, державні підприємства, іригаційні споруди, дороги, монетний завод, виготовлення зброї
	общинна	община	земля
Феодалний	феодална	феодал	земля, засоби праці, результати праці та виробництва, селяни (кріпаки)
	державна	держава	монетний двір, виготовлення зброї, сіль, горілчана монополія
Капіталістичний	приватна	фізична особа	капітал, оборотні, необоротні та нематеріальні активи
	державна	держава	земля, залізниця, пошта, монетний двір, комунальне господарство, державний бюджет
Соціалістичний	загальнонародна	народ/ держава	земля, засоби виробництва, державний бюджет
	колективна	колектив	засоби виробництва, колективні, пайові фонди
	особиста	фізична особа	житло, особисте майно, праця, особисті доходи

*Складено автором

¹ Автором виділено азіатський тип власності, у зв'язку із специфікою культурно-етнічних, політико-економічних, релігійних особливостей та історичного розвитку соціальних груп і державних формувань.

[3, 13], аргументуючи тим, що історичні типи поділяються в залежності від методів поєднання виробника і засобів виробництва та розподілу виробленого суспільного продукту між членами суспільства.

На нашу думку необхідним є формулювання та характеристика сучасного типу власності з відповідними для нього формами, суб'єктами та об'єктами власності. В зв'язку з історичними особливостями, нерівномірністю розвитку економіки різних країн, національними особливостями економічних і фінансових систем, доцільним є їх узагальнений поділ за рівнем економічного розвитку на: країни з розвинутою ринковою економікою і країни, що розвиваються. Віднесення країни до певної групи зумовлює адекватну її систему форм власності (табл. 2).

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до таких висновків і узагальнень:

1. Концептуально власність є складною, емною, багатоплановою та багатогранною категорією, яку можна розглядати в якості: суспільного блага, яке здатне задовольняти суспільні потреби; багатства, яке може виражатися в національному багатстві країни; надбання нації, капіталу країни; системи відносин з приводу володіння, розпорядження та контролю за об'єктами власності; необхідного та невід'ємного атрибуту життя й існування людини, права яке забезпечується на рівні зі свободою і вільною працею; категорії яка формується історично під впливом суспільного розвитку, росту продуктивності праці, змін політичного та економічного устрою, системи цінностей та менталітету.

Таблиця 2

Характеристика сучасного типу власності*

Ранжування країн за рівнем економічного розвитку	Форми власності	Суб'єкт власності	Об'єкт власності
країни з розвинутою ринковою економікою	корпоративна	співвласники: фізичні і юридичні особи	частка в статутному капіталі
	приватна	фізична особа, домогосподарства	рухоме, нерухоме майно, фінансові активи, бюджет домогосподарств, капітал, доля, пай
	державна	державна	державний сектор економіки, земля, надра, державний бюджет, державні цільові фонди
	муніципальна	муніципалітети	об'єкти муніципальної власності, місцеві бюджети, місцеві цільові фонди
країни, що розвиваються	державна	державна	державний сектор економіки, земля, надра, державний бюджет, державні цільові фонди
	комунальна	територіальна громада	земля, комунальні підприємства, місцевий бюджет, місцеві цільові фонди
	корпоративна	співвласники: фізичні і юридичні особи	частка в статутному капіталі
	колективна	фізичні і юридичні особи	доля, пай, частка
	приватна	фізична особа, домогосподарство	рухоме, нерухоме майно, фінансові активи, бюджет домогосподарства, капітал, дольова участь, пай

*Складено автором

2. Проведене дослідження теоретичної концептуалізації власності дало підстави до поглибленого пізнання сутності складної суспільної категорії „власність”, як економічного, юридичного, політичного явища, яке залежить від культурно-етнічних, історичних та релігійних особливостей соціальних груп та державних утворень. Дослідження економічної сутності даної категорії має теоретичну цінність та практичне значення, оскільки в умовах реформування відносин власності створює підґрунтя для нормативно-правового врегулювання відносин та прав власності, розрахунку прогнозів та очікуваних ефектів, оцінки фактичних результатів та ефективності змін, їх впливу на соціально-економічний та культурний розвиток.

Література

1. Платон. Держава: Пер з давнього. – К.: Основи, 2000.
 2. Шумка М. Л., Гончарук Т. В., Мокряк Л. П., Рудакевич О. М. Філософія (частина перша). Навчально-

методичний посібник. – Тернопіль: Воля, 2007. – 352 с.

3. Домашенко М. В., Рубаник В. Є. Власність і право власності: нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності в Україні. – Х.: Факт, 2002. – 550 с.

4. Руссо Ж.-Ж. Об общечеловеческом договоре // Антология мировой философии. – М., 1970. – Т. 2 – С. 21–108.

5. Прудон П. Ж. Что такое собственность? Или исследование о принципе права и власти. М., 1919.

6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: Пер. с англ.. – (Книга V. О доходах государя или государства). – М.: Соцэкгиз, 1992.

7. Історія економічних вчень: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2004. – 1300 с.

8. Коуз Р. Фирма, ринок и право: Пер. с англ. – М.: Дело ЛТД, 1993. – С. 87–141.

9. Хейне П. Экономический образ мышления. М., 1991. – 325 с.

10. Конституція Російської Федерації
11. Собственность в России. Интернет
12. Закон України «Про власність», затверджений Постановою ВРУ № 885-12 від 26.03.91 р. (із змінами і доповненнями № 75/95- ВР від 28.02.95 р.) // ВВР. – 1995. - № 13. – 85 с.
13. Васильев С. А. Интернет. «Собственность»
14. www.glossary.ru
15. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 388 с.
16. Чечетов М., Жадан І. Концептуальні засади управління об'єктами державної власності. Економіка України № 3., 2005. – 21 с.
17. Економічна теорія. Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – 6-те видання., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.

18. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 952 с.
19. Падалкін Н. Я. Собственность в современной экономической науке. Алтайский экономико-юридический институт, Барнаул
20. Абу Йусуф Йакуб б. Ибрахим ал-Куфи. Кітаб ал-Харадж (Мусульманское налогообложение) / Пер. с арабского и комментарии А. Э. Шмидта. Супракомментарии к переводу А. С. Боголюбова. Подготовка к изданию, вступит. статья и указатели А. А. Хисматулина. СПб., 2001
21. Бандурин В. В., Кузнєцов В. Ю. Управление федеральной собственностью в условиях переходной экономики. М.: «Наука и экономика». – 1999. – 151 с.